

Uit de flora van Limburg

aflevering 27

samengesteld door J. Cortenraad

Deze aflevering bevat waarnemingen van min of meer zeldzame planten uit de familie der Schermbloemigen. Daarnaast zijn enige verspreidingskaartjes opgenomen. Heeft U aanvullingen op de kaartjes en / of bijzondere waarnemingen? Stuur U ze dan naar: J. Cortenraad, Heerderweg 86H, 6224 LH Maastricht. Waarnemingskaartjes van de Plantenstudiegroep zijn verkrijgbaar bij: D. Th. de Graaf, Bosquetplein 6-7, 6211 KJ Maastricht, tel: 043 - 293068. De Nederlandse namen van de planten zijn ontleend aan VAN DER MEIJDEN & VANHECKE (1986).

Echte kruisdistel (*Eryngium campestre*). Amby, één exemplaar in wegbem (61-28-25, zomer '85, J. Cortenraad); Simpelveld, stationsemplement, één exemplaar op grazig terrein in grindrijk zand (62-24-52, zomer '85 en '86, A. Koster & J. Cortenraad). De Echte kruisdistel is in Limburg langs de Maas vanaf Meers stroomafwaarts (nog) niet zo zeldzaam. Elders in de provincie is ze zeer zeldzaam. Het exemplaar bij Amby is waarschijnlijk een nazaat van planten die als zaad dat vanaf de Bemelerhei door schapen is meegevoerd, in deze berm terecht zijn gekomen. De foto in de Bemelerberg-Publicatie op pag. 17 onderaan (HILLEGERS, 1984) toont schapen en scheper langs dezelfde weg ± 1900.

Grote engelwortel (*Angelica archangelica*). Ransdalerveld (62-23-23, 22-7-'85, W. Simons). De Grote engelwortel is een plant die zich deze eeuw sterk in Nederland heeft uitgebreid. Ze groeit meestal aan waterkanten, vooral aan rivieroeveren. In Limburg heeft de Grote engelwortel zich de laatste vijf jaren gevestigd en daarna sterk uitgebreid langs het Julianakanaal en de opgestuwde Maas in Midden- en Zuid-Limburg, waarbij de uitbreiding merkwaardigerwijs van noord naar zuid heeft plaatsgevonden. Op-

vallend is verder dat de Grote engelwortel hier veel eerder bloeit dan in de flora's wordt aangegeven, namelijk al in mei. De standplaats bij Ransdaal wijkt af. Mogelijk is de plant hier uit cultuur verwilderd; zij wordt -zij het zelden- als toekruid gekweekt.

Roomse kervel (*Myrrhis odorata*). Eijsden, in grazige berm en aangrenzend cultuurgrasland, enkele tientallen exemplaren (61-38-53, '84-'86, J. Cortenraad). Deze plant is afkomstig uit de bergen van Zuid-Europa en wordt gekweekt als toe- en geneeskruid, tegenwoordig minder dan vroeger. Waarschijnlijk is de Roomse kervel afkomstig uit de enkele honderden meters zuidelijker gelegen moestuinen, waar hij overigens nu niet meer gekweekt wordt. Terplaatse is de plant ingeburgerd; zij breidt zich uit en doorstaat de maairegimes van berm en grasland goed. In Gelderland en Overijssel is de Roomse kervel op vrij veel plaatsen ingeburgerd (HEUKELS, 1985).

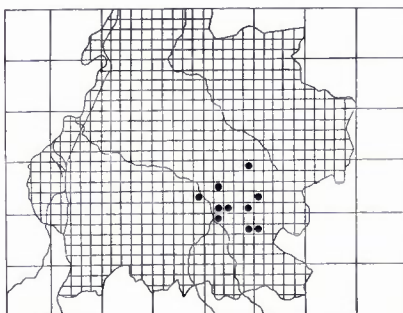
Aardkastanje (*Bunium bulbocastanum*). Figuur 1 geeft de kilometerhokken weer waarvan de Aardkastanje sinds 1980 aan de samensteller van deze rubriek bekend is. De plant groeit in licht verruigde tot grazige (holle) wegbermen en graslanden,

soms aan akkerranden, op Gulpens en Kunrader krijt. De aantallen planten wisselen vrij sterk van jaar tot jaar, met name in de wegbermen. Branden van en rommelen in de berm komt de Aardkastanje ten goede. Ze wordt gemakkelijk verwisseld of over het hoofd gezien. Vroeger kwam ze ook meer naar het noorden en westen in Zuid-Limburg voor.

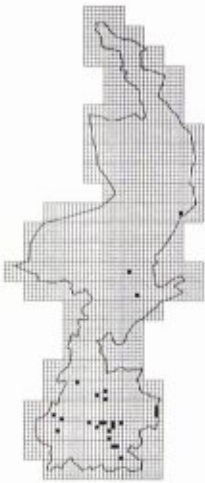
Groot akkerscherm (*Ammi majus*). Kathagen, in rand van wildakker bij het Kathagerbroek (60-53-42, juli '86, IVN-Nuth, werkgroep Kathagerbeemden). Het Groot akkerscherm, een adventieve soort in Nederland, was hier, samen met een aantal andere, deels uitheemse, soorten aangevoerd.

Echte karwij (*Carum carvi*). Roermond, enkele exemplaren in bermen van de Wirosingel (58-44-55, juli '86, J. Geraedts); Kerkrade, vrij veel in grasland op de afgewerkte steenberg van de Domaniale mijn (62-25-22, juli '86, J. Cortenraad). Volgens VAN DER MEIJDEN et al. (1983) is de Echte karwij vrij algemeen in het Fluviatiel district, elders adventief of verwilderd en plaatselijk ingeburgerd, vooral in het Hafdistrict. De vindplaats bij Roermond kan tot het Fluviatiel district gerekend worden, alhoewel hier de mogelijkheid bestaat dat de Echte karwij oorspronkelijk is ingezaaid. Overigens is de Echte karwij langs de Maas bepaald niet "vrij algemeen". Bij Kerkrade is de Echte karwij aangevoerd met de grond die gebruikt is als afdeklaag. Daarna is hij terplaatse ingeburgerd.

Gevlekte scheerling (*Conium maculatum*). Figuur 2 toont de verspreiding van de Gevlekte scheerling op kilometerhokbasis in Limburg sinds 1980, voor zover bekend aan de leden van de Plantenstudiegroep. Vooral in Noord- en Midden-Limburg, en dan met name langs de Maas zullen hiaten in het verspreidingsbeeld voorkomen.

Figuur 1. Verspreiding van Aardkastanje (*Bunium bulbocastanum*) sinds 1980 op kilometerhokbasis.

Figuur 2. Verspreiding van Gevlekte scheerling (*Conium maculatum*) sinds 1980 op kilometerhokbasis.

In Zuid-Limburg lijkt de Gevlekte scheerling zich recent enigszins uit te breiden, vooral in spoorbermen. Hier groeit hij vaak in vegetaties die alleen maar bestaan uit brandnetels. Elders groeit hij op braakland, in graften, in wegbermen en in rivierbegeleidende ruigten, bijvoorbeeld veel langs de Worm bij Haanrade. Bij de Vrakelberg groeit hij zelfs veel in bietenakkers. Hier gaat het om een éénjarige vorm van de Gevlekte scheerling die in Noord-Frankrijk al tot problemen in de akkerbouw geleid heeft (WEEDA *et al.*, 1987). De Gevlekte scheerling is uiterst giftig!

Karwijselie (*Selinum carvifolia*). Mechelen, in nat weiland in het dal van de Lombergbeek, enkele tientallen exemplaren (62-33-44, juli '85, C. Bisseling). De Karwijselie is een zeer zeldzame soort in Nederland. Zij bereikt hier haar noordwestgrens en komt verspreid over het zuidoosten van Nederland voor. In Limburg is ze sinds 1950 alleen nog bij Mook, Weert en Schinveld gevonden (WEEDA, 1985). Bij Mook is ze inmiddels waarschijnlijk verdwenen. Van de groeiplaats bij Weert ontbreekt informatie, terwijl ze op haar meest recente groeiplaats bij Schinveld verdwenen is. Mogelijk was de Karwijselie hier eerst aangevoerd. Zij groeide naast een weg waarlangs vrachtwagens klei transporteerden en hield daar een aantal jaren stand. (G. van der Mast, mond. med.). Vóór 1950 is de Karwijselie echter ook bij Schinveld gevonden

den en daarnaast bij Bunde en Meerssen. Van een oude groeiplaats bij Lemiers is niet bekend of deze op Nederlands grondgebied was.

Gewone pastinaak (*Pastinaca sativa* subsp. *sativa* var. *sylvestris*). Retersbeek, in wegberm (62-13-33, 22-6-'86, J. Koelink); Heerlen, in berm van Antwerperweg (62-14-52, juni '87 E.J. Weeda), Meijweg, bij Beatrix-mijn op Duits gebied, enkele meters van de grens (58-56-14, juli '84, R. van Ham). Grevenbicht, in wegberm (60-21-45, aug. '86, T. Mulder). De Gewone pastinaak is in het westen van Nederland en langs de Rijntakken vrij algemeen. In Limburg is het een zeldzame verschijning die op het kriet ontbreekt. Op een aantal groeiplaatsen in Limburg lijkt de plant eerst aangevoerd te zijn met grond. Waarnemingen van de Gewone pastinaak worden graag ontvangen.

Brandpastinaak (*Pastinaca sativa* subsp. *urens*). Simpelveld, in grind op koolas en zand op het stationsemplacement, enkele tientallen exemplaren, zich uitbreidend (62-24-52, zomer '84-'86, J. Cortenraad). De Brandpastinaak komt in Zuid- en Midden-België zeldzaam voor in spoorwegballast, wegbermen, ruderaal terreinen, op steenbergen en rivieroeveren. Het is een plant uit Oost-, Zuid- en Midden-Europa die zich naar en in West-Europa uitbreidt (DE LANGHE *et al.*, 1983). In Duitsland liggen de dichtstbijzijnde vindplaatsen in het Rijndal tussen Bingen en Bonn (MEUSEL & SCHUBERT, 1982). De Brandpastinaak onderscheidt zich van de Gewone pastinaak onder meer door zijn kleinere schermen met minder schermstralen (5-7 tegen 9-20), zijn min of meer ronde stengel (Gewone pastinaak kantigegroefd), die schaars bebladerd is en sterker vertakt. De Brandpastinaak is ook veel hoger dan de Gewone pastinaak (1,5-3 meter tegen 0,6-0,9 meter) en maakt een aanzienlijk ijlere indruk. Het betreft hier de eerste vondst van deze ondersoort in Nederland. Waar beide ondersoorten in België naast elkaar voorkomen treden tussenvormen op. Gezien het schaarse voorkomen van de Gewone pastinaak

in Limburg is de kans op vermenging ten onzent vooralsnog zeer gering. Waar de naam "Brandpastinaak" op slaat, wordt duidelijk uit de volgende mededeling van J.J. Morriën: De ondersoortaanduiding "urens" (=brandend) heeft betrekking op het feit dat na contact met de plant blaren op de huid kunnen ontstaan. Dit verschijnsel is echter niet specifiek voor de Brandpastinaak maar kan zelfs na contact met de gekweekte Pastinaak optreden. Zo beschreef Starck (1945) blaarvorming aan de handen bij dertien arbeiders van een conservenfabriek. Zij hadden rotte gedeelten uit pastinaakwortels weggesneden, waarbij het sap uit de wortels overvloedig over hun handen liep. Daarna hadden zij tijdens de lunchpauze buiten in de zon gezeten. De huidaandoening waarom het hier gaat is bekend onder de naam fytofotodermatitis. Zij wordt veroorzaakt door blootstelling aan langgolvig ultraviolet licht (330-360 nm) van een huidgebied dat kort tevoren in contact geweest is met sap uit plantedelen die lineaire furanocumarinen, de zgn. psoralenen, bevatten. Psoralenen komen in vele plantesoorten uit verschillende families voor, in het bijzonder *Umbelliferae* (Schermbloemen-familie) en *Rutaceae* (Wijnruit-familie). In Nederland ontstaat het ziektebeeld meestal doordat mensen bij het zonnen op maaivormen van de Gewone pastinaak of de Gewone bereklauw hebben gelegen (dermatitis pratensis). Een moderne manier om de aandoening te krijgen is het afplukken en op de composthoop gooien van de bladen van de Reuzenbereklauw. Fytofotodermatitis is tamelijk zeldzaam omdat in ons land voornamelijk op heldere dagen in de maand juli de intensiteit van het langgolvig ultraviolette licht voldoende is om de ontsteking te veroorzaken. Het is een fototoxische reactie, dat wil zeggen, dat zij optreedt bij iedereen die een huidgebied, waarin psoralenen in voldoende concentratie aanwezig zijn, bloot stelt aan langgolvig ultraviolet licht van voldoende intensiteit. De overeenkomst met een versterkte zonnebrandreactie is groot. Er ontstaan streepvormige rode plekken op de huid, soms met kleine of grote blaren. De aandoening ge-

neest spontaan na één tot anderhalve week met achterlating van een sterke pigmentatie, waarin soms de vorm van een blad is te herkennen.

Literatuur

HEUKELS, P., 1985. *Myrrhis odorata*. In: J. Mennerma et al., Atlas van de Nederlandse Flora. Deel 2.

Zeldzame en vrij zeldzame planten. Utrecht.

HILLEGERS, H., 1984. De geschiedenis van de vegetatie en de functionele betekenis van de Bernerberg. Publ. NHGL, reeks XXXIV, aflevering 1-5, p. 13-18.

LANGHE, J.E. DE ET AL., 1983. Flora van België, het Groothertogdom Luxemburg, Noord-Frankrijk en de aangrenzende gebieden. Meise.

MEIJDEN, R. VAN DER ET AL., 1983. Heukels - van der Meijden, Flora van Nederland. Groningen.

MEIJDEN, R. VAN DER EN L. VAN HECKE, 1986. Naam-

lijst van de Nederlandse en Belgische Flora. Gorteria, 13 (5/6), p. 87 - 170.

MEUSEL H. en R. SCHUBERT, 1982. Rothmaler, Exkursions Flora für die Gebiete der DDR und der BRD. Berlin.

STARCK, V., 1945. Acta derm.-venereol. (Stockholm) 25, p. 179.

WEEDA, E.J., 1985. *Selinum carvifolia*. In: zie Heukels, 1985.

WEEDA, E.J., R. WESTRA, CH. WESTRA en T. WESTRA, 1987. Nederlandse Oecologische Flora. Deel 2.

Korte mededeling

Onderzoek naar muizen in wegbermen van start

Dat in bermen van snelwegen diverse soorten muizen huizen, is tot nu toe een algemene veronderstelling. De Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming (VZZ) heeft het initiatief genomen om dit nader te onderzoeken. Instanties, die wegen beheren, hebben behoefte aan gegevens over het voorkomen van muizen in bermen, zodat zij desgewenst hun beheer hierop kunnen afstemmen. Maar ook andere organisaties, die te maken hebben met de inrichting van het landelijk gebied, zijn geïnteresseerd in de resultaten.

Bij het bermbeheer van rijkswegen is de laatste jaren veel aandacht besteed aan het maaien van de grasvegetaties. Verschrallen door maaien en afvoeren, lagere maaifrequentie en kruidenrijkdom zijn daarbij essentiële begrippen. Dit beheer heeft ook invloed op de fauna, waaronder de muizen. En omdat deze dieren een belangrijke rol vervullen in de berm als ecosysteem, verdienen ze de aandacht.

Het onderzoek wordt mogelijk gemaakt door financiële bijdragen van de Dienst Weg- en Waterbouwkunde van Rijkswaterstaat, de Directie Natuur, Milieu en Faunabeheer van het Ministerie van Landbouw en Visserij, de Landinrichtingsdienst, de Rijks Planologische Dienst en de provincies Drenthe, Overijssel, Flevoland, Gelderland en Noord-Brabant. Medewerking wordt verder geleverd door de Adviesgroep Vegetatiebeheer, de

Landbouwuniversiteit (vakgroep Vegetatiekunde, Plantenecologie en Onkruidkunde) en het Rijksinstituut voor Natuurbeheer.

Er wordt onder meer gekeken naar bermen als leefgebied voor muizen en spitsmuizen. De dieren worden gevangen, gemerkt en weer losgelaten. Uit de resultaten van de vangsten kunnen schatten hoeveel individuen van elke muizesoort op de vangplek voorkomen. Verder worden allerlei factoren bepaald, die mogelijk van invloed zijn op de muizenstand, zoals inrichting van de berm, plantengroei en het gevoerde beheer. Om een vergelijking mogelijk te maken, wordt niet alleen in de bermen, maar ook in de directe omgeving gevangen.

Ook het belang van bermen als routes, waarlangs muizen zich verplaatsen, is onderwerp van studie. Tenslotte wordt aandacht geschonken aan de betekenis van de muizen als prooi van de roofvogels, die zich veelvuldig langs wegen ophouden.

Het onderzoek, dat een oriënterend karakter heeft, zal twee jaar duren en uitmonden in een rapport over het belang van bermen voor de muizenfauna.

drs. J.B.M. Thissen,
p.a. RIN, Postbus 9201,
6800 HB Arnhem.

"Door wind en wind"

Wie praat er nooit over het weer?

In het Natuurmuseum Nijmegen is van 10 juli tot 2 november de tentoonstelling "Door weer en wind" te bezichtigen.

Het weer van de dag is een van de onderwerpen, waarover deze tentoonstelling gaat. Enkele weerbegrippen, de techniek van het meten van het weer door amateurs en het K.N.M.I. en het voorspellen van het weer worden uitgelegd. Daarnaast zal aandacht geschonken worden aan het weer over een langere periode: het klimaat en de seizoenen. Enkele modellen brengen ons van de verdeling van de klimaatgordels over de aarde, via het klimaat van Nederland tot het weer en het klimaat in de omgeving van Nijmegen.

De tentoonstelling wil vooral duidelijk maken op welke wijze het weer invloed heeft op het landschap, planten, dieren en mensen. Dit wordt gedaan aan de hand van verschijnselen, die in de omgeving van Nijmegen te zien zijn. Zo is de stuwwal in Nijmegen een landschap, dat onder invloed van het klimaat tijdens en na de ijstijd gevormd is. In de Ooypolder kunnen we elk voorjaar en najaar de vogeltrek zien.

De invloed van de mens op het weer komt ook aan bod. Voorbeelden hiervan zijn de Ozonbreuk, het CO₂-broeikaseffect en het op kunstmatige wijze laten uitregenen van wolken.

Van jong tot oud kan men naar deze tentoonstelling komen kijken.

Na afspraak kunnen rondleidingen verzorgd worden voor schoolklassen en andere groepen.

Openingstijden: ma t/m vrij 10.30-17.00 uur
zondag 13.00-17.00 uur